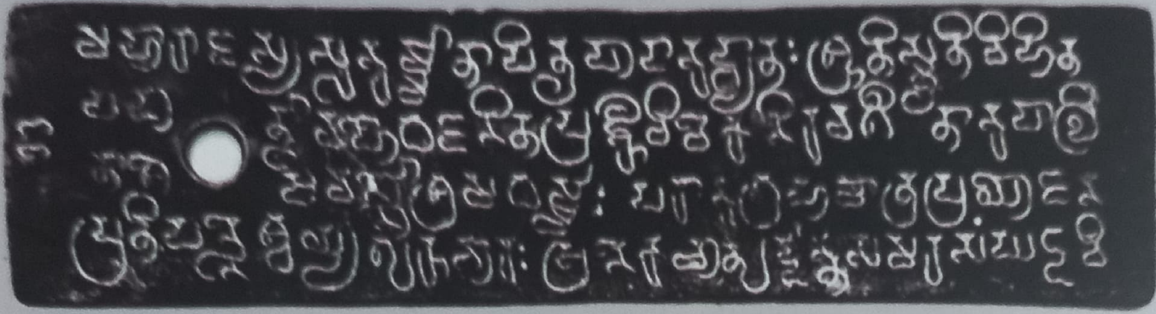
The First Engraving on Stone in Telugu :

The Engravers

by *Sriramoju Haragopal*

తెలంగాణ చరిత్ర ఒక ఊటబావి. తోడుకున్న వారికి తోడుకున్నంత చరిత్ర నేటి నూతన తరం పరిశోధకులకు, అన్వేషకులకు లభ్యమవుతున్నది. అలా లభ్యమైన వాటిల్లో ఒకటి "తొలుత రాతి రాత తొలుచువాన్డ్రు.." ఇదే తొలి తెలుగు శాసనం. కీసర గుట్ట మీద 1967లో పురావస్తు శాఖ గుర్తించిన శాసనం. ఇది 5వ శతాబ్ది తొలిపాదం నాటిదని, 7వ శతాబ్ది నాటిదని భిన్నాభిప్రాయాలు చరిత్రకారులు వెలుబుచ్చారు. అయినప్పటికీ 5వ శతాబ్దం తొలి పాదం నాటిదనే అభిప్రాయం బలంగా ఉంది. శాసనాల వర్గీకరణలో భాగంగా ఈ శాసనాన్ని లేబుల్ శాసనం అంటారట. రాయి, రేకు వంటి ఘనపదార్థాలపై గీసిన, చెక్కిన రాత ఏదైనా లేఖనమేనని చరిత్రకారులు శాసనాన్ని నిర్వచించారు. ఈ నిర్వచనాల్లోనూ భిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. ప్రతి లేఖనమూ శాసనం కాదని రాజాజ్ఞ ఉన్నదే శాసనమనే అభిప్రాయమూ ఉంది. ఇందులోని సమాచారం చరిత్ర పట్ల విలువైన ఎరుకను ఇస్తుందనడంలో సందేహం లేదు.

– దక్కన్ హెరిటేజ్ అకాడమీ ట్రస్ట్, హైదరాబాద్

₹ 45/-

ISBN : 978-81-960987-0-4

"BHOOPATHI SADAN" 3-6-716, Street No. 12, Himayatnagar, Hyderabad-500029. Telangana.

Toluta Telugu Raatiraata

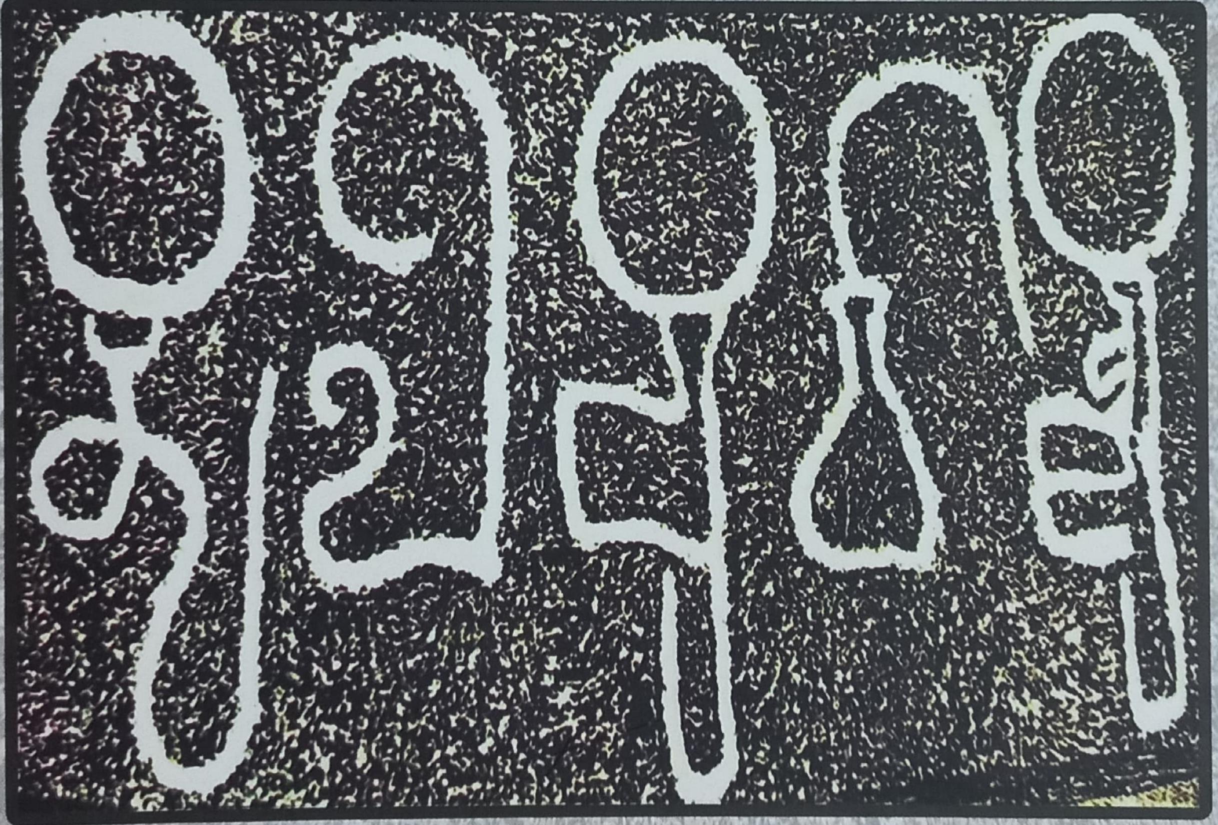
Toluchuvaandru

తొలుత తెలుగు రాతిరాత

తొలుచువాండ్రు

శ్రీరామోజు హరగోపాల్

Sriramoju Haragopal

"BHOOPATHI SADAN" 3-6-716, Street No. 12, Himayatnagar, Hyderabad-500029. Telangana.

The First Engraving on Stone in Telugu :
The Engravers

తొలుత తెలుగు రాతిరాత

తొలుచువాండ్రు

శ్రీరామోజు హరగోపాల్

Sriramoju Haragopal

DECCAN
HERITAGE
ACADEMY TRUST

DECCAN HERITAGE ACADEMY, "BHOOPATHI SADAN"
3-6-716, Street No. 12, Himayatnagar, Hyderabad-500029. Telangana.
Fax: 040-27635644 Mobile: 9030626288
E-mail: heritagedeccan@gmail.com; website : www.deccanheritage.org

తొలుత తెలుగు రాతిరాత

తొలుచువాండ్రు

శ్రీరామోజు హరగోపాల్

Toluta Telugu Raatiraata

Toluchuvaandru

by ***Sriramoju Haragopal***

First Edition : February, 2023

Copies : 500

Price : **Rs. 45/-**

ISBN No. 978-81-960987-0-4

Published by :
Er. Veda Kumar Manikonda, *Chairman*
Deccan Heritage Academy,
Hyderabad, Telangana.

For Copies :
DECCAN HERITAGE ACADEMY
"BHOOPATHI SADAN" 3-6-716, Street No. 12,
Himayatnagar, Hyderabad-500029.
TELANGANA.
email: heritagedeccan@gmail.com
Mobile : 9030626288
website : www.deccanheritage.org

Navodaya Book House • Nava Telangana • Nava Chetana

Cover Photo : Sriramoju Haragopal

Book & Cover Design : Er. Veda Kumar Manikonda

Printed at :
DECCAN PRESS Azamabad, Hyderabad. Ph.+91-040-27678411
e-mail : deccan.press@yahoo.com

చరిత్ర పట్ల విలువైన ఎరుక

చరిత్ర నిర్మాణానికి కొనసాగింపే కాని ముగింపు ఎప్పటికీ ఉండదు. నిన్నటిని తుడి చెయ్యడం కాదు; దానికి నేడును తోడు చేయడమే చరిత్ర రచన. వక్రీకరణలకు లోనైన అంశాలను సరిదిద్దడం, పునర్మూల్యాంకనం చేయడం, పునర్లిఖించడం చరిత్ర సజీవంగా కొనసాగడానికి పాటించవలసిన విద్యుక్త కర్తవ్యాలు.

అన్ని రంగాల వలె చరిత్ర రచనలోనూ తెలంగాణ వివక్షకు గురయింది. అవహేళనలనూ భరించింది. ప్రతి భౌగోళిక ప్రాంతానికీ, ఆ ప్రాంతంలో నివశించే జన సమూహానికీ తమదంటూ ఒక ప్రత్యేక చరిత్ర, సంస్కృతి, జీవన విధానమూ ఉంటాయి. ఆధిపత్య భావజాలం ఈ వాస్తవాన్ని గుర్తించడానికీ, అంగీకరించడానికీ సిద్ధంగా ఉండదు. ఇప్పుడు తెలంగాణ ప్రత్యేక రాష్ట్రం ఏర్పడక ముందు, ఏర్పడిన తరువాత అంటూ చరిత్రను అధ్యయనం చేయవలసి ఉంటుంది. తెలంగాణ చరిత్ర రచనలో పేజీలు ఖాళీగా ఉన్నాయి తప్ప మహోన్నత ప్రాచీన చరిత్రకీ, సంస్కృతికీ, జ్ఞానానికీ, వారసత్వ సంపదకీ కొదువలేదు. ఇప్పుడు చేయవలసింది ఆ ఖాళీలను పూరించడమే. తెలంగాణ చరిత్ర పట్ల అంతులేని ప్రేమ, ఆసక్తి కలిగిన యువ మేధావులతో, విద్యావంతులతో ఏర్పడిన 'కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం' మరుగున పడిన తెలంగాణ చరిత్రను వెలికితీయడంలోనూ, కొంగ్రొత్త వాటిని అన్వేషించడంలోనూ, చరిత్రను పునర్లిఖించడంలోనూ చేస్తున్న కృషి అభినందనీయం.

తెలంగాణ చరిత్ర ఒక ఊటబావి. తోడుకున్న వారికి తోడుకున్నంత చరిత్ర నేటి నూతన తరం పరిశోధకులకు, అన్వేషకులకు లభ్యమవుతున్నది. అలా లభ్యమైన వాటిల్లో ఒకటి 'తొలుత రాతి రాత తొలుచువాన్డు.." ఇదే తొలి తెలుగు శాసనం. కీసర గుట్ట

మీద 1967లో పురావస్తు శాఖ గుర్తించిన శాసనం. ఇది 5వ శతాబ్ది తొలిపాదం నాటిదని, 7వ శతాబ్ది నాటిదని భిన్నాభిప్రాయాలు చరిత్రకారులు వెలుబుచ్చారు. అయినప్పటికీ 5వ శతాబ్దం తొలి పాదం నాటిదనే అభిప్రాయం బలంగా ఉంది. శాసనాల వర్గీకరణలో భాగంగా ఈ శాసనాన్ని లేబుల్ శాసనం అంటారట. రాయి, రేకు వంటి ఘనపదార్థాలపై గీసిన, చెక్కిన రాత ఏదైనా లేఖనమేనని చరిత్రకారులు శాసనాన్ని నిర్వచించారు. ఈ నిర్వచనాల్లోనూ భిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. ప్రతి లేఖనమూ శాసనం కాదని రాజాజ్ఞ ఉన్నదే శాసనమనే అభిప్రాయమూ ఉంది.

మన చరిత్ర బృందం కీసర గుట్టలో కనుగొనబడిన దానిని తొలి తెలుగు శాసనమని పురావస్తు శాఖ ప్రకటించాలని, ప్రభుత్వం పాఠ్యాంశాలలో చేర్చి 'తొలి తెలుగు శాసనం' ప్రాశస్త్యం కల్పించాలని కోరుతున్నది. ఆయా సంబంధిత అధికారుల దృష్టికి తీసుకుపోయి సంస్థాగత ప్రయత్నాలను చేస్తున్నది. వివిధ రంగాల ప్రముఖులతో చర్చను నిర్వహించింది. ప్రముఖ చరిత్రకారులు అనేక మంది ఈ అభిప్రాయంతో ఏకీభవిస్తూ ఈ కృషికి బాసటగా నిలుస్తున్నారు. త్వరలో పురావస్తు శాఖ 'తొలి తెలుగు శాసనం'గా ప్రకటిస్తుందని, ప్రభుత్వం పాఠ్య గ్రంథాలలో చేరుస్తుందని ఆశిద్దాం. మనమూ బాసటగా నిలుద్దాం.

శ్రీ రామోజు హరగోపాల్ 'కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం'లో ముఖ్యులు. ఈ చిన్ని పుస్తకంలో 'తొలుత తెలుగు రాతిరాత తొలుచువాన్డు' గురించి మాత్రమే కాక శాసనాలు – వాటి చరిత్ర, శాసనాలు దొరికిన స్థల, కాల విశేషాలు, అప్పటి పాలకుల వివరాలతో పాటు, దొరికిన నాణేలు, శాసనాలు ఆధారంగా అప్పటి పాలకుల వంశక్రమాన్ని వివరించారు. చరిత్ర, సంస్కృతిని నిర్వచించడంలో నాణేలు, శాసనాలు, రాతప్రతులు, మౌఖిక, లిఖిత సాహిత్యాల పాత్రను వివరించారు. ఇందులోని సమాచారం చరిత్ర పట్ల విలువైన ఎరుకను ఇస్తుందనడంలో సందేహం లేదు.

హరగోపాల్ దక్కన్‌లాండ్ మాసపత్రికలో చాలా కాలంగా కాలమ్ నిర్వహిస్తున్నారు. అవన్నీ కలిపి 'తెలంగాణ చరిత్ర తొవ్వల్లో...' అనే పుస్తకం దక్కన్ హెరిటేజ్ అకాడమీ ప్రచురించింది. ఈ రెండు పుస్తకాలు చరిత్ర అధ్యయనపరులకు, పరిశోధకులకు దీపదారులు.

ఎప్పటివలె వీటినీ ఆదరిస్తారని ఆశిస్తూ...

హైదరాబాద్
ఫిబ్రవరి, 2023

వేదకుమార్. ఎం
(Vedakumar. M)
Governing Council Member
INTACH, New Delhi.

విషయసూచిక

(Vedakumar. M)
Governing Council Member
INTACH, New Delhi

1 తొలుత తెలుగు రాతిరాత

తెలుగు భాష అన్ని భాషల లెక్కనె తొలుత మాట్లాడే (మౌఖిక) భాషే. తెలుగు మాట్లాడినవాండ్లనే తెలుగువాండ్లు అన్నారు. తెలుగువాండ్లున్నదే తెలుగుదేశం. తెలుగువాండ్లు పాలించిందే తెలుగు రాజ్యం. తెలుగు ఎప్పట్నుంచి ఉన్నదనడానికి చరిత్ర లోతులకు పోయినకొద్ది కొత్త సంగతులు తెలుస్తూనే ఉన్నాయి.

విస్తారమైన భారత ద్వీపకల్పంలో తెలంగాణా ఒక భౌగోళిక భాగం. ఈ ప్రాంత ప్రదేశాలలోని చరిత్ర, సంస్కృతుల నడుమ సమరూపత(similarity) ఉంది.

తెలుగువాండ్లు:

భౌగోళికంగా గోదావరి నదీతీరాననే తెలుగువాండ్ల ఉనికి, మనికి చరిత్రలో అగుపిస్తాయి. క్రీ.పూ. 8వ శతాబ్దం నాటికే అస్సక(అశ్మక) జనపదం ఉంది. మిగతా జనపదాలకు సమకాలీనంగా వున్న అస్సక ఉనికి తెలంగాణా భూభాగంలోనిదే. క్రీ.పూ. 1000సం.రాలకు పూర్వమే 'ఆంధ్ర'ప్రదేశంగా గుర్తించబడ్డది తెలంగాణా భూభాగం. ఆంధ్రుల ప్రస్తావనలు రామాయణ, మహాభారతేతిహాసాల్లో కనిపిస్తున్నది. క్రీ.పూ. 500ల సం.రాల నాటి బౌద్ధగ్రంథాలలో గోదావరి లోయలో 'అంధరకట్ట' ఉందని చెప్పబడ్డది. నిజామాబాద్ జిల్లా గోదావరినది తీరప్రాంతం నుంచి మహారాష్ట్రలోని ఔరంగాబాద్ జిల్లా వరకు ఉన్న భూభాగం 'అంధరకట్ట'గా పిలువబడ్డది. దాని పాలకులు అస్సకులు. నిజానికి ఆంధ్రుల ప్రస్తావన ఐతరేయ బ్రాహ్మణంలోనే వస్తుంది. సామంత వసదిక అనే బౌద్ధగ్రంథం ఆంధ్రులను, తమిళులను కలిపి సంబోధిస్తుంది.

ఐతరేయ బ్రాహ్మణం పేర్కొన్న తెగల్లో 'ఉదంత్యః' అంటే ఆర్యరాజ్యం సరిహద్దులకు అవతల ఉండేవారు దస్యులని. వాళ్ళు ఆంధ్రులు, పుండ్రులు, సవరలు, పుళిందులు, మూతిబులు (సాంఖ్యాయన సరస్సూత్రలో చెప్పినట్లు విశ్వామిత్రుడు శపించిన తన 50 మంది కొడుకులు కలిసిన జాతులు). వీరంతా గంగానది కింది

లోయల్లో నర్మద, గోదావరి, కృష్ణానదుల ప్రాంతాలలో వుండేవారు. వారిలోని ఒక సమూహం అంధ్‌లు విదర్భలోని బుల్దానా జిల్లాలో నివసించేవారు. దస్యతెగల్లో ఆంధ్రులు ద్రవిడులై ఉంటారు. వీరికి పొరుగున జీవించిన ప్రాచీనతెగలను పేర్కొంటాడు సిల్వెన్ లెవీ. అవి కోసల-తోసల, త్రిలింగ-కళింగలు.

క్రీ.పూ.326లో మెగస్తనీసు తన ఇండికాలో ఆంధ్రులను పేర్కొన్నాడు. వారికి 30 దుర్గాలున్నాయని, పెద్ద సైన్యమున్నదని ఇండికాలో వివరాలున్నాయి. చరిత్రకారులు అంధ అనే ప్రాకృతరూపమే సంస్కృతీకరించబడి ఆంధ్రగా పిలువబడ్డదంటారు. మాములనార్ అనే సంగం వాఙ్మయ కాలానికి (క్రీ.శ.1-3శ) చెందిన తమిళకవి 'అహనానూర్, పురనానూర్' అనే గ్రంథాలలో మౌర్యులు ద్రవిడదేశంపై దండెత్తినపుడు మౌర్యసైన్యానికి ముందుగా 'వడుగర్ల' సైన్యం నడిచిందని రాయబడివుంది. తమిళంలో వడుగర్లు అంటే ఉత్తరాదివాండ్లు-'తెలుగువాండ్లు' అని అర్థం.

క్రీ.పూ. 260 ప్రాంతంలో వేయబడిన అశోకుని 13వ శాసనంలో కళింగ విజయప్రస్తావనతోపాటు 'నా రాజ్యంలో దరదులు, విషవాజులు, నాభాగలు, నాభపంక్తులు, భోజులు, యవనకాంభోజులు, పితినిగుల్యులు, పుళిందులు, ఆంధ్రులు మొదలైన ప్రజలు దేవానాంప్రియుని ధర్మశాసనాన్ని అనుసరిస్తున్నారు' అని చెప్పబడ్డది. అశోకుని తర్వాత సాతవాహనపూర్వపు స్థానికరాజులు తెలంగాణాలో స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించివుంటారు.

తెలుగుభాష:

తెలుగు భాషగా ప్రాచీనకాలం నుంచి వాడుకలో వుందనేది నిజం. క్రీస్తుకు పూర్వకాలంలోనే తెలుగుభాషలో రచనలున్నాయని చెప్పడానికి త్రిపిటకాల అనువాదాలే సాక్ష్యం. ఇవి 'అంధక' భాషనుంచే పాళిభాషలోనికి అనువదించబడ్డాయని 'మజ్జె నికాయం' పీఠికలో బుద్ధఘోషుడు వివరించాడు. అంతేకాదు బౌద్ధగ్రంథం అష్టసహస్రికలో ఎక్కువ భాగం అంధకశాఖీయులే రచించారని తెలుస్తున్నది. ఆంధ్రీ అనే భాష భరతుని నాట్యశాస్త్రంలో, వాత్స్యాయనుని కామసూత్రాలలో ప్రస్తావించబడ్డది. అంధకాట్ట కథ క్రీ.పూ. 3వ శతాబ్దం నాటిది. పాళీ వాఙ్మయ చరిత్రకారుడు విమలచరణ్ 'Presumably it (The Andhaka Atta Katha) was written in native dialect of Deccan' అన్నాడు.

బౌద్ధజాతక కథలు పాళీభాషలో రచించబడ్డా, చాలాచోట్ల వాటిలో కూడా తెలుగుమాటలున్నాయని శివశంకరశాస్త్రి తెలిపారు. హాలుని గాథాసప్తశతిలో

'తెలుగుమాటల' కుప్పలున్నాయి. సాతవాహనుల వెండినాణాలమీద రెండు భాషలలో పేర్లు అగుపిస్తాయి. వాటిలో ఒకటి ప్రాకృతం, రెండవది తెలుగా? సాతవాహన పూర్వరాజులు నారన, కంవయ(కంబయ), గోబద, సిరివయ, సిరికామనంటి పేర్లు తెలుగువే. అన్న, అయ్య తెలుగుభాషలోనే ఉన్నాయి. సాతవాహనరాజు పులుమావి పేరు తెలుగే. పులు అంటే గడ్డి. మావి అంటే ఉమ్మనీటితిత్తి.

తెలుగువారైన నాగార్జునుడు, ఆర్యదేవుడు, దిన్నాగుడు మహాయాన బౌద్ధగ్రంథాలు రచించారు. 4వ శతాబ్ది నుంచి బ్రాహ్మణీకం, భూస్వామ్య వ్యవస్థలు సామాజికంగా బలపడడంతో సంస్కృతభాష వాడుకం పెరిగిపోయింది. తెలుగు ప్రజలవాడుకంలో ఉన్నా, రాజభాషగా స్థిరపడ్డది సంస్కృతం. తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని కన్నడిగులైనవారు పాలించడంవల్ల వారి అధికారభాష కన్నడం కావడంవల్ల కూడా కాకతీయుల కాలం దాక తెలుగులో శాసనాలు కనిపించలేదు.

సాతవాహనరాజులు 6గురి నాణాల మీద రెండుభాషల్లో పేర్లున్నాయి. రెండవ భాష తెలుగేనంటాడు నడుంపల్లి శ్రీరామరాజుహోహోహోహోహో. నాణాలమీది పేర్లు తెలుగులోనే కాదు తెలుగు ఛందస్సులో ఉన్నాయని గుర్తించారు భాషా, సాహిత్య వేత్తలు.

ఉదా:

1. ప్రాకృతం: రా వాసిరీ పుతస సిరిపులుమావిస
   తెలుగు: అఱహణకు వాహిట్టీ మాకణకు తిఱు పులుమావికు
2. ప్రాకృతం: రా వాసిరీ పుతస సిరిసాతకణిస
   తెలుగు: అఱహణకు వాహిట్టీ మాకణకు తిఱు హాతకణకు
3. ప్రాకృతం: రా గోతవిపుహతస సిరియ సాతకణిస
   తెలుగు: అఱహణకు గోతమీపుతకుహిరు యహ తకణికు

వీటిలో తెలుగు వాక్యాలు ఐదేసి మాత్రలున్న 5గణాలుగా పాటించబడ్డాయి. వీటిలోని ఛందోవిశేషాలను పురాణం రాధాకృష్ణశర్మ, ఐకెశర్మలు గుర్తించారు. వీటి ఆధారంగా క్రీ.శ. 1వ శతాబ్దంనాటికే అంటే రెండు వేల యేండ్ల కిందటనే తెలంగాణాలో తెలుగుభాషలో ఛందో లక్షణాలున్నట్లు, తెలుగుభాషలో వర్ణం, పదం, ప్రత్యయం, వాక్యం వంటి భాషాలక్షణాలు, లిపి సంకేతాలు నిర్ధారితంగా ప్రజోపయోగంలో ఉన్నట్లు చెప్పవచ్చు.

విష్ణుకుండినుల పాలనాకాలం: శాసనాలు

ప్రస్తుతాంశం విష్ణుకుండినుల కాలంలో బండరాతిమీద తొలుచబడిన 'తొలుచువాన్డు' కనుక వారి పాలనాకాలంలో శాసనాలు, వాటి వివరాలను పరిశీలించాలి.

విష్ణుకుండినుల శాసనాలు దొరికిన స్థల, కాల విశేషాలు:

శాసనం	కాలం	స్థలం	సూచిక	విశేషాలు
1. 1వ గోవిందవర్మ	క్రీ.శ.459	తుమ్మలగూడెం, యాదాద్రి జిల్లా	ఇఎ-2:9-13	
2. 2వ మాధవవర్మ	క్రీ.శ.499	వేల్పూరు, సత్తెనపల్లి, గుంటూరు జిల్లా	ఇఐ37:128-129	శిలాశాసనం
3. 2వ మాధవవర్మ	....	ఈపూరు, తెనాలి, గుంటూరు జిల్లా	ఇఐ17:334	ప్రాకృతంలో
4. 2వ మాధవవర్మ	క్రీ.శ.499	సతారా జిల్లా, మహారాష్ట్ర	ఇఐ27:316-317	తొలిపత్రం లేదు, మలిపత్రం శిథిలం
5. 3వ మాధవవర్మ	క్రీ.శ.510	రామతీర్థం, చిక్కుళ్ళ, తెనాలి, గుంటూరు జిల్లా	ఇఐ17:338	
6. ఇంద్రవర్మ		విశాఖపట్టణం జిల్లా	ఇఐ17: 134	
7. 2వ విక్రమేంద్రవర్మ	క్రీ.శ.565	చిక్కుళ్ళ, తుని, తూ.గో. జిల్లా	ఇఐ4: 196-197	
8. 2వ విక్రమేంద్రవర్మ	క్రీ.శ.565	తుమ్మలగూడెం, యాదాద్రి జిల్లా	ఇఎ2: 10-12	
9. 2వ విక్రమేంద్రవర్మ	క్రీ.శ.569	తుండి, తుని, తూ.గో. జిల్లా	ఇఐ36:10-12	
10. 4వ మాధవవర్మ	క్రీ.శ.612	పొలమూరు, రామచంద్రాపురం, తూ.గో.జిల్లా	జిఎహెచ్ఆర్ఎస్ 6:19-21	నకిలీ

శాసనాల ఆధారంగా నిర్మించిన విష్ణుకుండినుల వంశక్రమం: బిఎస్ శాస్త్రి

పాలకులు	బిఎస్ శాస్త్రి	నేలటూరి వె.ర.	ఆం.ప్ర.స.చ.సం.2	బిఎస్సెల్ హ.రా.	నీలకంఠశాస్త్రి
మహారాజేంద్రవర్మ	358-370	358-383	375-400	375-400	
1వ మాధవవర్మ	370-398	383-408	400-422	400-424	
1వ గోవిందవర్మ	398-435	408-445	422-462	425-465	
2వ మాధవవర్మ	435-470	445-482	462-502	465-515	440-460
దేవవర్మ	470-473				
3వ మాధవవర్మ	473-522	482-529			
విక్రమేంద్రవర్మ	522-528	502- 527	515-525	460-480	
ఇంద్రభట్టారకవర్మ	528-556	529-556	527-555	525-555	480-515
విక్రమేంద్ర భట్టారకవర్మ	556-570	556-570	555-572	515-535	
2వ గోవిందవర్మ	570-576			535-556	
4వ మాధవవర్మ	576-623	546-594	564-612	556-616	
మంచనభట్టారకుడు	623-624				

2 చరిత్ర-శాసనాదులు

చరిత్రరచనకు ప్రాథమికమైన ఆధారాలు శాసనాలు, నాణాలు, నిర్మాణాలు, తర్వాత మౌఖిక, లిఖిత సాహిత్యం.

ఇందులో శాసనం అనే సంస్కృత పదానికి 'శాసించేది' అంటే రాజాజ్ఞబద్ధమైనదనే అనే అర్థం వస్తుంది. నిజానికి శాసనమనే మాట ఒక రూఢ్యర్థమే కాని, నైఘంటికార్థంగా తీసుకుంటే సరిపోదు. ఎందుకంటే ఏదైనా గట్టిపదార్థం మీద (రాయి, రేకులవంటివి) చెక్కిన, గీసిన రాత ఏదైనా లేఖనమేనని చరిత్రకారులు 'శాసనాన్ని' నిర్వచించారు.

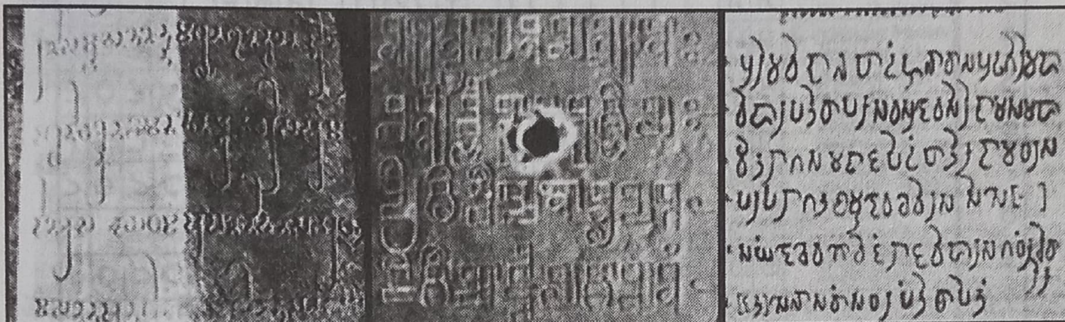
J.F.Fleet శాసనాన్ని 'notifications, very frequently of an official character, and generally more or less of a public nature, which recite facts, simple or complex with or without date and were intended to be lasting records of the matter to which they refer' అని నిర్వచించాడు.

లేఖనాలు వాటి పొడవు విషయంలో వైవిధ్యంతో ఉంటాయి. కొన్నిసార్లు ఒక శాసనం ఒక గుర్తు లేదా ఒక పదంతో వ్యక్తీకరణం అంటే ఒక పేరు కావచ్చు. ఏదైనా శాసనమే (లేఖనమే). ఒక్క పదం నుంచి పెద్ద కావ్యమంత శాసనరూపాలు కూడా మనకు లభించాయి. దేనికైనా చారిత్రకంగా గుర్తింపు ఉంటుంది. ఇప్పటికి ఏది శాసనమో తేల్చడానికి ఎవరి 'మాపనాలు' వారికున్నాయి. సాధారణమైన అర్థంతో చెప్పుకుంటే 'శాసనాలన్నీ' లేఖనాలే. లేఖనాలన్నీ శాసనాలు(రాజాజ్ఞ అర్థంలో) కావు'.

తెలుగునాట తొలి శాసనాలు అనబడేవి రాళ్ళమీద, రాగిరేకుల మీద కాదు నాణాల మీద తెలుగుపేర్లతో బ్రాహ్మీలిపిలో కనిపించాయి. సాతవాహన పూర్వరాజులు, సాతవాహనులు, ఇక్ష్వాకుల కాలాల్లో లభించిన శాసనాలన్నీ ప్రాకృతభాషలో, బ్రాహ్మీలిపిలో కనిపించాయి. బ్రాహ్మీలిపిలో కూడా పరిణామాలు చోటుచేసుకున్నాయి. మౌర్యుల కాలంలో, సాతవాహన పూర్వరాజుల కాలంలో, సాతవాహనుల కాలంలో, ఇక్ష్వాకుల కాలంలో ఈ లిపిభేదాలను, మార్పులను గమనించవచ్చు. అశోకుని

శాసనాల బ్రాహ్మీలిపికి సాతవాహనుల కాలం నాటికి బ్రాహ్మీలిపిలో మార్పులు స్పష్టం. ఇక్ష్వాకుల కాలంలో బ్రాహ్మీలిపి అలంకృతశైలితో కనిపిస్తుంది.

విష్ణుకుండినులకు సమకాలికులైన వాకాటకుల శాసనాలు బాక్స్ టైప్ బ్రాహ్మీలిపిలో అగుపిస్తాయి.

ఇక్ష్వాకుల శాసన లిపి వాకాటక శాసన లిపి విష్ణుకుండిన శాసన లిపి

విష్ణుకుండినుల కాలంలో గోవిందవర్మ చైతన్యపురి శాసనంలోని బ్రాహ్మీలిపిలో మార్పులు కనిపిస్తాయి.

ఆ శాసనం మీద ఉత్తరాది ప్రభావం ఉండవచ్చు నంటాడు పివి పరబ్రహ్మశాస్త్రి. గోవిందవర్మ కుమారుడైన 2వ మాధవవర్మకాలంలో కీసరగుట్ట మీద రాతిగుండు మీద చెక్కిన శాసనం 'తొలచువాండ్రు' వృత్తాలతో అలంకరించబడిన, బ్రాహ్మీనుంచి పరిణతి చెందుతున్న కొత్తశైలి తెలుగు లిపి.

తెలుగులిపి పరిణామపట్టికను పరిశీలించినా ఈ అక్షరాలు 5వ శతాబ్దానివేనని చెప్పవచ్చు.

తొలుచువాండ్రు

5వ శతాబ్దంనాటికి మారిన బ్రాహ్మీలిపిలో 'ల' ౖ గాను, 'చ' ౖ గాను, 'వ' ౖ గాను లేఖనాలలో కనిపిస్తున్నాయి. బ్రాహ్మీలిపి నుంచి తెలుగులిపిలోనికి మారుతున్న

1		అ	ఆ	ఇ	ఈ	ఉ	ఊ	ఏ	ఐ	ఒ	ఔ	క	ఖ	గ	ఘ	ఙ	చ	ఛ	జ	ఝ	ఞ	ట	ఠ	డ
2	[illegible]																							
3	[illegible]																							
4	[illegible]																							
5	[illegible]																							
6	[illegible]																							
7	[illegible]																							
8	[illegible]																							
9	[illegible]																							
10	[illegible]																							
11	[illegible]																							
12	[illegible]																							
13	[illegible]																							
14	[illegible]																							
15	[illegible]																							

1		ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	న	ప	ఫ	బ	భ	మ	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	ళ	ఱ	క్ష
2	[illegible]																							
3	[illegible]																							
4	[illegible]																							
5	[illegible]																							
6	[illegible]																							
7	[illegible]																							
8	[illegible]																							
9	[illegible]																							
10	[illegible]																							
11	[illegible]																							
12	[illegible]																							
13	[illegible]																							
14	[illegible]																							
15	[illegible]																							

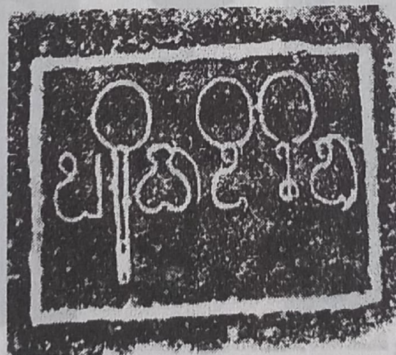
సందర్భం. స్పష్టంగా బ్రాహ్మీలిపిలోని అక్షరాలు మారడం కనిపిస్తున్నది. ఎందుకనో తర్వాతికాలంలో ఇటువంటి శిలాశాసనాలు లభించలేదు. అప్పటి రాగిరేకులమీది రాతలు పూర్తిగా బ్రాహ్మీలిపి రూపం నుంచి బయటపడ్డట్టు కనిపించవు.

3 తొలుత తెలుగు రాతి రాత 'తొలచువాంద్రు'

కీసరగుట్ట మీద 1967లో పురావస్తుశాఖ గుర్తించిన ఈ శాసనాన్ని గురించి మాట్లాడిన చరిత్రకారులు అరుదు. ఈ శాసనకాలం 5వ శతాబ్దంలో తొలిపాదం. 2వ మాధవవర్మ క్రీ.శ.430వరకు రాజ్యం చేసాడు. ఆ తర్వాత వారి రాజధాని మారిపోయింది. కీసరగుట్ట తవ్వకాల గురించి పురావస్తుశాఖవారి వార్షికనివేదికలలో వివరించబడివుంది. శాసనాల వర్గీకరణలో భాగంగా ఈ శాసనాన్ని లేబుల్ శాసనం అంటారు కాని, శాసనమే కదా. కాలాన్ని బట్టి ఇది తెలుగులో తొలుత చెక్కిన రాతిమీద రాతే కదా. ఇదే తెలుగులో తొలి శాసనం.

తొలచువాంద్రును 'తులచువాంద్రు' అని చదివారు పెద్దలంతా. 'తులచు'కు అర్థమైతే లేదు. శాసనాలు చెక్కేవాండ్లు అక్షరాస్యులు కాకపోవడంతో కీసరగుట్ట శాసనం తప్పుగా చెక్కబడి ఉంటుంది అంటారు కొందరు చరిత్రకారులు. అంటే అది తొలచువాంద్రు అని అంగీకరిస్తూనే రాతలో తప్పు అంటున్నారు.

ఈ శాసనంలో ఇక్ష్వాకులనాటి బ్రాహ్మీలిపిశైలిలో అక్షరాల మీద సున్నాలుచుట్టి కనిపించడం పల్లవుల గ్రంథలిపిలో కూడా కనిపిస్తుంది కనుక ఈ శాసనకాలం 7వ శతాబ్దం తర్వాత అని అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేసారు చరిత్రకారులైన మిత్రులు.

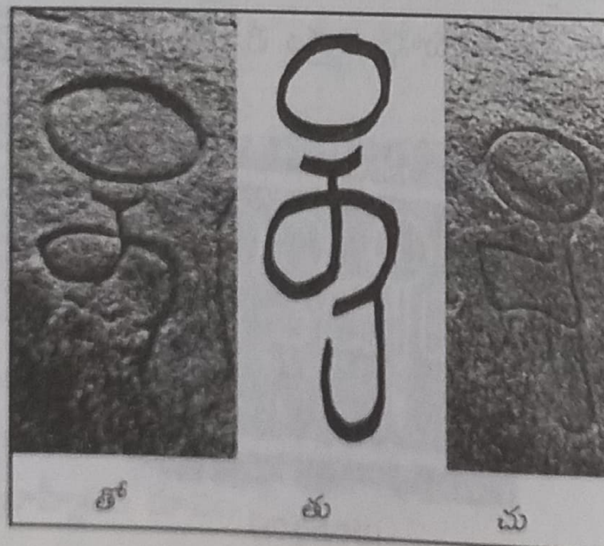

(పరివర్తినిః)

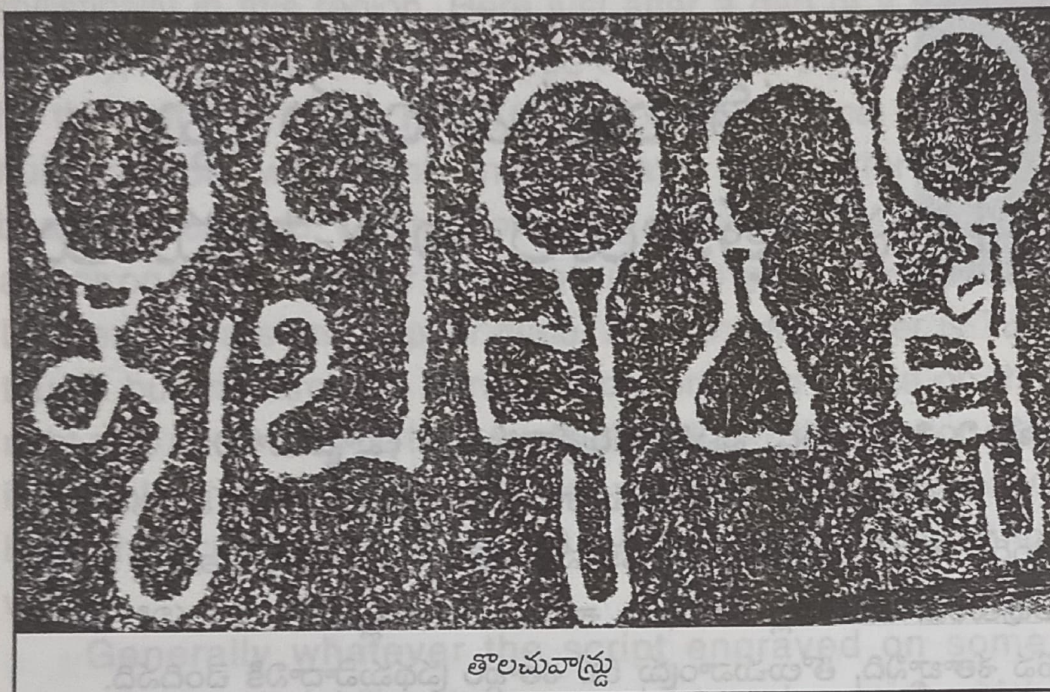
కాని, గ్రంథలిపిలో కనిపించే సున్నాలన్నీ లిపిలో భాగంగా అక్షరాలకు 'గుడులు(ఇత్వాలు)'గా ఉన్నాయి. తొలచువాంద్రులో పై సున్నాలు అలంకారంగా మాత్రమే ఉన్నాయి.

తొలచువాంద్రులో 'త'కు పక్కన ఉన్నది ఉత్వమని అంటారు. సాధారణంగా బ్రాహ్మీలిపిలో కొమ్ము(ఉత్వం) ఇట్లా వుంటుంది. లోపలివైపు కొస అక్షరాన్ని తాకకుండా రాయాలి. ఇక్కడ కనిపించే కొమ్ములున్న అక్షరాలవలెనె కాకుండా తొలచువాంద్రులో కొమ్ము వంటిది అక్షరం ఎత్తుకు బయటివైపున్నది. అపుడది 'తు' కాదు కదా. 'తో' అయితే పైన ఓత్వం గుర్తుండాలి అన్నారు. అది బ్రాహ్మీలిపి పద్ధతి. బయటకు కొమ్మురాయడం లిపిపరిణామంలో చోటుచేసుకున్న మార్పుగా అంగీకరిస్తే వివాదముండదు. మన అంగీకార, అనంగీకారాలతో నిమిత్తం లేకుండానే చరిత్రలో పరిణామాలు వస్తుంటాయి. ఈ లిపిభేదాన్ని కూడా మార్పులో భాగంగానే చూడాలన్నది నా విజ్ఞప్తి.

తొలచు అనే తెలుగు క్రియావాచకానికి 'వాంన్డ్రు' అనే సర్వనామం చేరి తొలచువాంన్లు అనే సంజ్ఞావాచకం ఏర్పడ్డది. వాండ్లు, వాన్డ్రు, అనే సర్వనామాలు, కూచోంన్డ్రి, నిలబడుంన్డ్రి, పోంన్డ్రి, రాంన్డ్రి అనే క్రియావాచకపదాలు తెలంగాణా తెలుగులో సాధారణ వాడుకమాటలు. వ్యాకరణరీత్యా కూడా 'వాన్లు' అన్నమాట సరైనదేనని భాషావేత్తల అభిప్రాయం. రేనాటి చోళుల శాసనాలలో వాన్లు మాట పలుసార్లు కనిపిస్తుంది. రేనాటిచోళుల కాలం కన్నా ముందరే తెలంగాణాలో వాన్లు వాడుకం ఉందని చెప్పే శిలాసాక్ష్యం 'తొలచువాన్డ్రు'. వ్యాకరణ ప్రయోగంలో 'ర,ల'లకు అభేదం కనుక తొలుచువాన్లునే తొలుచువాండ్లు అని అంటారు.

పురావస్తుశాఖ ఎస్టాంపేజ్ (లేఖన ప్రతిబింబం):

తొలచువాన్డు

4 'తొలుచువాంఱ్రు' పై చరిత్రకారుల అభిప్రాయాలు

ఈమని శివనాగిరెడ్డి, స్థపతి, చరిత్రకారులు- (హైద్రాబాద్)

'తొలుచువాంఱ్రు' తొలితెలుగు శాసనం. నిర్ద్వంద్వంగా ఇది 5వ శతాబ్దానికి చెందిన తెలుగు పరిణామలిపి. ఒకే సమాసమైనా సంపూర్ణార్థం ఇచ్చేది వాక్యమే అవుతుంది. అందువల్ల ఈ లేఖనం శాసనమే. కలమల్ల శాసనంలో కనిపించే లిపి 6వ శతాబ్దానిది. తొలుచువాంఱ్రు 5వ శతాబ్దం ప్రథమపాదానికి చెందినది.

I agree with Haragopal sir that the two word Telugu inscription/ epigraph is the earliest one and at least 100 years prior to the very first full length telugu inscription of Kalamalla.

Two words "Tulachu Vanru" give full meaning. Based on Palaeography. Dr.Prarabrahma Sastry garu dated the Keesaragutta inscription to 5th century AD. Reg "Nagabu" it was already proved that it is an incomplete word with the last word 'ddi' missed. It is not at all a word.

Reg 'Tambaya daanam' It is 'Tambaaya daanam'

Some scholars opined that it reads as a gift of a pillar (Thamba).

విజయకుమార్ జాదవ్, శాసనాధ్యయనవేత్త, చరిత్రకారులు, పురావస్తుశాఖ పూర్వోద్యోగులు (తిరుపతి)

In my opinion this is beautiful ornated 5 th Century CE period script. If we observe the clear evolution of TA (త) in this form only from 5 th Century CE period only. Infact we observe a type of stylistic writing right from IKSHVAKU period including

the elongated strokes, maintaining the line and length, stylistically in this region. Here just after a gap of a Century roughly, we observe another type of different style of writing for the first time in this KEESARA GUTTA historical site on a huge boulder with highly matured and each letter is very beautifully ornated. This type of writing again we have not come across on the boulders or on stone but some same resemblance I observed on some copper plate. Here the first letter is Tu I taught but the stroke is curved and elongated stroke on the right side and it may be tuu I think on my keen observation. So it is tuu la chu va nru and mis spelt of Tho la chu va nru only. Here the scriberer made little bit mistake for pronouncing to writing.

Generally whatever the script engraved on some permanent material like stone or metal or pot or brick which will be last for a durable period can be called as inscription. No doubt it can be considered as the first Telugu inscription as we see here though it is only one word but for it there is a meaning and language is there clearly. But as it is only a label like small Inscription it can be called as LABEL INSCRIPTION ONLY.IT IS HAVING ITS IMPORTANCE AND SIGNIFICANCE AS IT IS THE FIRST ONE.Even if we observe the KANAGANA HALLI Buddist site in Karnataka containing so many label inscription for each and every BUDDIST JATHAKA Stories and another most important label inscription in Kanagana Halli is the name of the Great Mauryan EMPEROR ASOKA THE GREAT a life Sized stone figure shown along with his consort worshipping to a Buddist Stupa. This huge panel contains the label inscription as RAJA ASOKA in SATHAVAHANA period Brahmi letters. This label inscription is also containing only five letters as RA JA A SO KA like only five letters in Keesara Gutta as TU LA CHU VA NRU. We know that small label inscription of the name of ASOKA got how sensational across the country as it was the

first of it's kind to mention the name of the king. Like this the Label inscription of Tolachuvandru in Keesaragutta is also having that much of importance in TELUGU LANGUAGE with a clear meaning in that five beautiful letters. No doubt it is the first inscription but in usage it is called as LABEL INSCRIPTION in TELUGU to the best of my knowledge.

I have participated in Keesaragutta Excavation in 1983 as a skilled Labour before I entered in the DEPARTMENT (1985). I happened to see the estampage of this inscription in 1990 when I was working as an Epigraphy Assistant during the time of Sri.MUKUNDA RAO and Sri. N.S. RAMA CGANDRA MURTHY were working at Gunfoundry Head office Hyderabad.

తేరాల సత్యనారాయణ శర్మ, చరిత్రకారులు (ఫోన్లో) (28.02.2022, 4 pm)

'తొలుచువాండ్రు' 430 ప్రాంతపు శాసనమనడంలో సందేహం, వివాదాలు అవసరం లేదు... అప్పటికి తెలుగు భాష ఎంతో అభివృద్ధి చెంది ఉన్నది. లిపి పరిణామం లెక్కన కూడా ఈ లేఖనం తొలితెలుగు శాసనమేనన్నారు.

'తొలుచువాండ్రు' రాతిరాతే తొలితెలుగు శాసనం: కొత్త తెలంగాణ చరిత్రబృందం

'తొలుచువాండ్రు'ను తొలితెలుగు రాతిరాత(శాసనం)గా గుర్తించాలని కొత్త తెలంగాణ చరిత్రబృందం డిమాండ్ చేసింది. 27.02.2022 కొత్త తెలంగాణ చరిత్రబృందం సభ్యులు వేముగంటి మురళీకృష్ణ నాయకత్వంలో, దీకొండ నర్సింగరావు గైడెన్సులో సభ్యులు బీవీ భద్రగిరీశ్, గుండం మోహన్ రెడ్డి, గుమ్మడిదల వేంకటరమేశ్, డా. మండల స్వామి, అహోబిలం కరుణాకర్, మహమ్మద్ నజీర్, కండాడై కృష్ణమాచార్యులు, బృందం కన్వీనర్ శ్రీరామోజు హరగోపాల్ మేడ్చల్ జిల్లా, కీసరగుట్టలోని 'తొలి తెలుగురాతిరాత(శాసనం,లేఖనం) "తొలుచువాండ్రు"న్న ప్రదేశాన్ని సందర్శించారు. ఈ రాతిరాతలోని 5 అక్షరాలు 80 నుంచి 85 సెం.మీల ఎత్తుతో, 180 సెం.మీ.ల వెడల్పున చెక్కబడ్డాయి. ఈ రాతిరాతను లిపిపరంగా 5వ శతాబ్దానికి చెందిందని ఏకాభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేసారు. ఉమ్మడి ఆంధ్రప్రదేశ్ పురావస్తు

శాఖ తమ 1981-82 సం.పు వార్షిక నివేదికలోని(1987ప్రచురణ) 18వ పేజీలో 5 అంశంగా శాసనం 'తొలుచువాండ్రు'గా ప్రకటించింది. కాని, ఈనాటికి ఈ లేఖనాన్ని తెలుగులో తొలి తెలుగుశాసనంగా పురావస్తుశాఖ శాసనవిభాగాలేవి ప్రకటించక పోవడం, శాసనపరిశోధకులు గణించకపోవడం శోచనీయమని సభ్యులు నిరసనను తెలియపరిచారు. ఇంత విలువైన రాతిరాత ముండ్లపొదల నడుమ గుర్తు పట్టడానికి వీలు లేకుండా ఉంది. ఈ శాసనమున్న స్థలంలో వారసత్వశాఖవారు ఈ ప్రదేశాన్ని సందర్శకులు దర్శించే విధంగా చేసి, దారిచూపే ఒక బోర్డు ఏర్పాటు చేస్తే బాగుంటుందన్నారు.

5

'శాసనోల్లంఘనం' పై జరిగిన చర్చ-కొన్ని అభిప్రాయాలు

కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర వాట్సప్ గ్రూపులో 09/01/2022న 'శాసనోల్లంఘనం' పై జరిగిన చర్చ-కొన్ని అభిప్రాయాలు:

శ్రీరామోజు హరగోపాల్ : కలమళ్ళలో మళ్ళీ శాసనం దొరికినందుకు, ఉత్సవాలకు అభినందనలు.... పండుగే. అయితే కలమళ్ళలో దొరికింది శాసనమే (రాజాజ్ఞతో)... కాని తొలి తెలుగు లేఖనం కాదు.... పెద్దలు కీసరగుట్ట లేఖనాన్ని తొలి తెలుగు లేఖనమని అంగీకరించకపోవడం మళ్ళీ వివక్షకు తార్కాణం అవుతుంది...

తొలుచువాండ్రు తొలితెలుగు రాతిరాతగా ప్రకటించడానికి చరిత్రకారుల సహకారం కావాలి. చరిత్రకారులు, శాసనాధ్యయన వేత్తలు 'తొలుచువాండ్రు'ను బలపరుస్తూ రాసిన తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తిగతంగా తెలియచేయండి. పుస్తకంగా తీసుకొద్దాం.

కీసరగుట్టలో జరిపిన తవ్వకాలు విష్ణుకుండిన రాజు 2వ మాధవవర్మకాలపు నిర్మాణాలని తెలియజేసాయి. అక్కడే రాతిగుండుకు చెక్కి ఉన్న 'తొలచువాండ్రు' అనే శిలాలేఖనం లభించి 50 యేండ్లు దాటింది. మాధవవర్మ కాలం 5వ శతాబ్దం తొలినాళ్ళు కనుక ఈ శాసనం అప్పటిదేనని, లిపివేత్తలు పాలియోగ్రాఫికల్‌గా 5వ శతాబ్దమేనని తెలిపారు. నాగబు తెలుగు పదం కాదని అది 'నాగబుద్ధి'లోని శకలమని తేల్చారు చరిత్రకారులు. తంబయదానం లేఖనంలోని తంబయ అనేది వ్యక్తి నామమే. స్తంభం కాదు. 'తంబయదానం' బ్రాహ్మీలిపిలో తెలుగుమాట. అట్లంటే సాతవాహన నాణాల మీద రెండు భాషలలో రాసిన పేర్లలో ఒకటి తెలుగని (నడుంపల్లి) నిరూపించబడ్డది కదా. కర్నూలులో దొరికిన 'అంధిరలోకం' కూడా బ్రాహ్మీలో రాసిన తెలుగు మాటలే. సాతవాహన పూర్వ రాజుల పేర్లు నారన, కంవయ వంటివి నాణాలమీద బ్రాహ్మీలిపిలో రాసినవి తెలుగు పేర్లే.

ముందు తొలి తెలుగు లేఖనమని ప్రకటించాలి వారసత్వశాఖ. తర్వాత ప్రభుత్వం పాఠ్యపుస్తకాల్లో ప్రచురించాలి.

దీకొండ నర్సింగరావు :

1. తొలి తెలుగు శిలాలిఖితమనీ Epigraphy/ Archeology శాఖలచే గుర్తింపు ప్రకటన
2. పాఠ్యపుస్తకాలలోనూ ఆ అంశం రావాలి.

రెండూ జరగాలి. బేషజాలు వదిలి మనసు విప్పి మాట్లాడుకోవాలి. "తొలచువాండ్రు" అనే చిన్నమాట "చారిత్ర"క మార్పులకు నాంది అవుతుందేమో!

తిరుపతి సందెవేని : I Agree with you Sir..., చాలా మంది పెద్దలు ఉన్నారు. అద్భుతమైన సుధీర్ఘ చర్చలు చేసే పరిశోధకులు, అధ్యాపక మిత్రులు ఉన్నారు. చరిత్ర అభిమానులు ఉన్నారు. కానీ ఎవ్వరు మాట్లాడటం లేదు. మౌనం అంగీకారాన్ని ప్రకటిస్తుంది. మనకు తెలియంది కాదు. ఖచ్చితంగా కీసరలో లభించిన లేబులే తొలి తెలుగు లిఖితమని చెప్పాల్సిందే. దీని కోసం అందరం మాట్లాడాలి. లేకుంటే ఇప్పటికీ హరగోపాల్ సార్ చెప్పినట్లుగా కోటిలింగాల శాతవాహన రాజధాని అని కూడా వ్రాయడానికి చేతులు రావడం లేదనేది నిజం. మొత్తం పాఠ్యపుస్తకాలలో ఎక్కనే లేదు. ఏ ప్రాంతం వాళ్ళు ఆ ప్రాంతంనుంచే శాతవాహనులు అన్నట్లు ఇప్పటికీ వ్రాసుకుంటున్నారు.

బండి మురళీధర్ రెడ్డి, చరిత్రకారులు: Fact is Fact, no body can deny, it has to be accepted. History cannot be changed. Whether any body accepts or not, does not matter. Fact remains.

బద్దెల రామచంద్రారెడ్డి, చరిత్రకారులు : విజయకుమార్ జాదవ్ గారు క్లియర్‌గా రాసారు. మీరు చెప్పినట్లు కిసరగుట్టది తొలి శాసన లేఖనం (లేబిల్ ఇన్స్క్రిప్షన్). తొలి తెలుగు శాసనం కలమల్ల.

మునిరత్నం కె., డైరెక్టర్, శాసనశాఖ, ఆర్కిలాజికల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా, మైసూరు: Correct, we are already started to collect the information in this regard. let's hope.

6 లేఖాయణం

సమాచారహక్కు కింద తెలంగాణ వారసత్వశాఖకు కొత్తతెలంగాణ చరిత్రబృందం తరపున రాసిన లేఖ

పౌర సమాచార అధికారి,
తెలంగాణ వారసత్వశాఖ,
తెలంగాణ వారసత్వశాఖ కార్యాలయం,
గన్ ఫౌండ్రి, ఆబిడ్స్,
హైద్రాబాద్

తేది. 17.01.2022

అయ్యా,

విషయం: కీసరగుట్ట శాసనం 'తొలుచువాండ్రు' గురించి (మేడ్చల్ జిల్లా, తెలంగాణ)

సమాచార హక్కు చట్టం-2005, సమాచారహక్కు చట్టం: సెక్షన్ 4(1)(బి) కింద

దిగువ సంతకందారుడు మీ నుంచి ఈ కింది సమాచార వివరాలను కోరుతున్నాడు.

1. 'తొలుచువాండ్రు' శాసనం ఏ శతాబ్దానికి చెందినదిగా నిర్ధారించబడ్డది. తొలితెలుగు శాసనంగా వారసత్వ శాఖ నిర్ధారించినదా? అయితే దాని వివరాలను పొందుపరచగలరు.
2. ఈ శాసనాన్ని వారసత్వశాఖ గుర్తించిన వివరాలను పొందుపరచగలరు.
3. ఈ శాసనం ఎస్టాంపేజి కాపీని ఇవ్వగలరు.
4. ఈ శాసనం ఎక్కడ ఉంది? ప్రస్తుతస్థితి ఏమిటి?

5. శాసన పరిరక్షణకు శాఖాపరమైన చర్యలు తీసుకొన్నారా? పర్యాటకులకు వివరాలు తెలియజేయబడి ఉన్నాయా?

ధన్యవాదాలతో.

శ్రీరామోజు హరగోపాల్,
కన్వీనర్, కొత్తతెలంగాణ చరితబృందం,
హైద్రాబాద్

చిరునామా:
Sriramoju Haragopal,
202, Medha Residency,
Near Old Lion's Club Hospital,
West Maredpalli,
Hyderabad-500026
M: 9949498698

జతపర్చిన పోస్టల్ ఆర్డర్ వివరాలు: 55F 128081 తేది :11.01.2022

తేది. [redacted]

అయ్యా,

విషయం: కీసరగుట్ట శాసనం 'తొలుచువాండ్రు' గురించి (మేడ్చల్ జిల్లా, తెలంగాణ)

సమాచార హక్కు చట్టం-2005, సమాచారహక్కు చట్టం:సెక్షన్ 4(1)(బి) కింద

దిగువ సంతకందారుడు మీ నుంచి ఈ కింది సమాచార వివరాలను కోరుతున్నాడు.

1. 'తొలుచువాండ్రు' శాసనం ఏ శతాబ్దానికి చెందినదిగా నిర్ధారించబడ్డది. తొలితెలుగు శాసనంగా వారసత్వశాఖ నిర్ధారించినదా? అయితే దాని వివరాలను పొందుపరచగలరు.
2. ఈ శాసనాన్ని వారసత్వశాఖ గుర్తించిన వివరాలను పొందుపరచగలరు.
3. ఈ శాసనం ఎస్టాంపేజి కాపీని ఇవ్వగలరు.
4. ఈ శాసనం ఎక్కడ ఉంది? ప్రస్తుతస్థితి ఏమిటి?
5. శాసన పరిరక్షణకు శాఖాపరమైన చర్యలు తీసుకొన్నారా? పర్యాటకులకు వివరాలు తెలియజేయబడి ఉన్నాయా?

ధన్యవాదాలతో.

Ete: enclosed
A Postal Order No. 55F 128081
Dated. 11.01.2022

శ్రీరామోజు హరగోపాల్,

కన్వీనర్, కొత్తతెలంగాణ చరిత్రబృందం,

హైద్రాబాద్

చిరునామా:

Sriramoju Haragopal,

#202, Medha Residency,

Near Old Lion's Club Hospital,

West Maredpalli,

Hyderabad

500026

M 9949498698

INDIAN POSTAL ORDER

DIRECTOR GENERAL OF POSTS

PAY TO RTI officer, Dept. of Heritage Telangana

THE SUM OF RUPEES TEN ONLY

₹ 10

POSTAGE STAMPS

AT THE POST OFFICE AT

COMMISSION FIFTY PAISE

S. Haragopal, 202, Medha Residency
Near Old Lions Club Hospital
West Maredpalli,
Secunderabad-500026

POSTMASTER

55F 128081

జవాబుదారి:
సమాచారహక్కు కింద తెలంగాణ వారసత్వశాఖ నుంచి పొందిన సమాచారం

తెలంగాణ ప్రభుత్వము

నుండి,
ప్రజా సమాచార అధికారి,
సంచాలకుల వారి కార్యాలయము,
తెలంగాణ వారసత్వ శాఖ,
(పురావస్తు పురావస్తు మరియు ప్రదర్శనశాలల శాఖ),
తెలంగాణ ప్రభుత్వము,
గన్ ఫౌండ్రి, హైదరాబాదు.

గారికి,
శ్రీ రామోజు హరగోపాల్,
కన్వీనర్,
కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం,
#202, మోధ రెసిడెన్సి,
Near Old Lion's Club Hospital,
West Maredpalli, Hyderabad - 500 026

లేఖ.ఆర్.సి.నెం. B2/112/2022, తేది: 28-02-2022

అర్యా,

విషయము :- తెలంగాణ వారసత్వ శాఖ – సమాచార హక్కు చట్టం – సమాచార హక్కు చట్టం, 2005, సెక్షన్ 4(1) (B) ను అనుసరించి కీసర గుట్ట శాసనము "తొలుచువాండ్రు" గురించి (మేడ్చల్ జిల్లా, తెలంగాణ) ల పై మీరు అడిగిన సమాచారములు తెలుపుట – గురించి.

నిర్దేశము :-
1. శ్రీ రామోజు హరగోపాల్, కన్వీనర్, కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం, #202, మోధ రెసిడెన్సి, Near Old Lion's Club Hospital, West Maredpalli, Hyderabad వారి అభ్యర్థనము తేది. 22-01-2022.
2. ఈ కార్యాలయపు లేఖ నం. B2/112/2022, తేది: 02-02-2022.
3. శ్రీ రామోజు హరగోపాల్, కన్వీనర్, కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం, మోధ రెసిడెన్సి, Near Old Lion's Club Hospital, West Maredpalli, Hyderabad వారి అభ్యర్థనము తేది. 07-02-2022.

• • •

పై విషయము మరియు నిర్దేశములోని అంశములను పురస్కరించుకొని శ్రీ రామోజు హరగోపాల్, కన్వీనర్, కొత్త తెలంగాణ చరిత్ర బృందం, మోధ రెసిడెన్సి, Near Old Lion's Club Hospital, West Maredpalli, Hyderabad వారికి తెలియజేయునది ఏమనగా! తమరు సమాచార హక్కు చట్టం, 2005 ప్రకారము నిర్దేశము 3 లో అభ్యర్థించిన అభ్యర్థనమునకు సమాచారమును ఈ క్రింద తెలియజేయడమైనది.

1	"తొలుచువాండ్రు" శాసనం ఏ శతాబ్దానికి చెందినదిగా నిర్ధారించబడినది. తొలితెలుగు శాసనముగా వారసత్వ శాఖ నిర్ధారించినదా? అయితే దాని వివరాలను పొందుపరచగలరు.	ఈ శాసనము 5, 6 వ శతాబ్దానికి చెందినదిగా ఈ శాఖ 1981–82 వ ఆర్థిక సంవత్సరములో కీసరగుట్టు యందు త్రవ్వకములు జరుపగా ఈ శాసనమును కనుగొనడము జరిగినది. ఈ శాసనము విష్ణుకుండినుల కాలము నాటిది.
2	ఈ శాసనాన్ని వారసత్వ శాఖ గుర్తించిన వివరాలను పొందుపరచగలరు.	Annual Report 1981-82 యందు తొలుచువాండ్రు శాసనము గురించి తెలియజేయడము జరిగినది. ఇట్టి సమాచారముల నకలు కాపీలను ఇందు వెంట జతపర్చనైనది.
3	ఈ శాసనం ఎస్టాంపేజి కాపీని ఇవ్వగలరు.	ఈ శాసనము యొక్క ఎస్టాంపేజి నకలు కాపీని ఇందు వెంట జతపర్చనైనది.

4	ఈ శాసనం ఎక్కడ ఉంది? ప్రస్తుత స్థితి ఏమిటి?	ఈ శాసనము కీసర గుట్టలోని చెఱువు గట్టు ప్రాంతములోని ఒక గుట్టపై ఉన్నది. మంచి స్థితి (Good condition) లోనే ఉంది.
5	శాసన పరిరక్షణకు శాఖ పరమైన చర్యలు తీసుకున్నారా? పర్యాటకులకు వివరాలు తెలియజేయబడి ఉన్నాయా?	శాసన పరిరక్షణకు శాఖ పరమైన చర్యలు తీసుకుంటూనే ఉన్నాము మరియు పర్యాటకులకు ఈ స్థలము యొక్క చరిత్ర ప్రాదాన్యతను తెలిపే లెజెండరీ బోర్డులను ఏర్పాటు చేయడము జరిగినది. అదే విధముగా శాసనము గురించి తెలిపే దిక్సూచి పటము ఏర్పాటు చేయడము జరుగుచున్నది.

మీ విశ్వసనీయులు,

28/2/22

ప్రజా సమాచార అధికారి

28/2/2022

ప్రతి:

ఇన్ ఫర్ మేషన్ కమీషన్,

మోజమ్ జాహి మార్కెట్,

హైదరాబాదు వారికి సమాచారము కొరకు.

ANNUAL REPORT

OF THE DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY & MUSEUMS.

GOVERNMENT OF ANDHRA PRADESH

1981-82

EDITOR:

Dr. V. V. KRISHNA SASTRY, M.A., Ph.D.,

Director of Archaeology & Museums.

PUBLISHED BY

THE GOVERNMENT OF ANDHRA PRADESH,

HYDERABAD.

1987

1. Keesaragutta, Rangareddy District Rs. 60,000/-
2. Kotilingala, Karimnagar District Rs. 50,000/-
3. Kyatur, Mahboobnagar District Rs. 66,200/-
4. Musalimadugu, Kurnool District Rs. 37,000/-

1. EXCAVATIONS AT KEESARAGUTTA

Directorate, Hyderabad

Excavation was continued during 1981-82 field-season at Keesaragutta. The area located within the inner fortification is classified for the sake of convenience as Site I, II, III and IV. The south-eastern portion that covers 1/4th of the total area is labelled as Site I; the mound north-east of Site I as Site II; the vast mound on the prominent 'U'-shaped hill south-east of Site I as Site III and the mound outside and north of the inner fortification as Site IV.

Cultures and Main Features

The surface indications and the excavation so far conducted here have revealed 1.5 metres thick, 3 layered strata which exhibited 2 phases of cultural activity.

Phase I : Confines to layer 3 activity ranging from 3rd century to 4th cent. A.D. coeval with the early Vishnukundin.

Phase I is represented by 11 brick structures. Of them four are located in the south-eastern portion within an enclosure. Towards its north 3 more structures are located. In the wide area further north two more structures are located. The rest of the two structures are quite similar to each other located on a separate low hill and outside the inner fortification while the other is on an another low hill east of Site I.

Phase II : Phase II activity confines to layers 2 and 1 and is datable to Vishnukundin period ranging from 4th cent. A. D. to 6th cent. A.D.

Phase II is represented by a very rich structural activity exhibiting five different stages of evolution as evidenced by firstly stone veneered landing platforms and stair cases added to the structures of Phase I. Secondly, enclosure walls provided to the existing structures in a symmetrical manner connected by high gateways. Thirdly renovation by enlarging the existing structures. Fourthly introducing units in the alignment of existing structures, creating 4 new independent structures and fifthly creation of new and extensive complexes.

Stratigraphy and Structures :

The details of the strata and structures exposed during the excavations are noted below :

Layer 1 (A) : It is a 30 cm. thick reddish earth consisting of morrum and gravel common to road building material. It is a recent one ranging in date from 17th cent. A.D. to the latest.

Layer 1 : Layer 1 is about 5 to 6 cm. thick. It is blackish in colour.

Layer 2 : Layer 2 is a slightly compact brownish earth mixed with brickbats. Bricks occur in an angular position and in a cluster at the proximity of structures available upto the basement. It has a uniform thickness of 50 cm.

Layer 3 : Layer 3 is a loose reddish earth mixed with greyish earth.

LAYER 3 :

Structure 1 : It is available to an average height of 2 m. It is the biggest of all, measuring 22 x 22 m. Constructed mainly with brick occasionally using large granite slabs wherever necessary. It is in a rectangular shape in east-west orientation. It contains five cells with a front verandah and a porch. The porch is centrally located on the east.

A wall of nearly 2 m. wide is raised over a simple 30 cm. thick soling made up of granite chips and gravel enclosing 22 x 22 m. built up area. A partition 1.20 m. wide wall parallel to the longer side wall is introduced inside so as to form two rectangular rooms. The room towards south is further sub-divided by raising four partition walls. All the main and the partition walls were constructed with brick and wherever necessary at the entrance and at the corners moulded brick was used. The thickness of the wall is reduced by 30 cm. at a height of 1.80 m. either as an economy measure or for reducing the load of the superstructure and as an artistic feature. The intervening space between the walls of the structures was filled with blackish earth to a height of 1.80 m. The surface was plastered with lime. The plastering or the flooring of the cells and verandah and the level of the granite stone slabs used at the threshold on the same, suggest the height of the basement of the structure. The width of the main wall of the structure is uniform and there is no provision of extra width for the hind wall to provide niches. No traces of entrances from cell to cell are found. But traces of square sockets probably intended for planting pillars on the partition wall in between cells and the verandah are noticed. The average measurements of each cell is 7.37 x 7.37 sq. m. The structural plan suggests a secular nature similar to residential complexes noticed at Nagarjunakonda, Guntupally, etc.

The verandah in front of the 5-celled structure measures 19.80 m x 9.80. m The attached porch in front of the verandah is 18.60 m. inside. The basement of the structure has a recess and projection ornamentation common to cave architecture. Each wall has recess ornamentation in between 2 projections while the longer sides have the same ornamentation repeated twice.

The bricks noticed in the structures of this phase are well fired and measure 46 cm. x 23 cm. x 7 cm.; 41 cm. x 23 cm. x 7 cm.

Fragments of stucco figurines found in the debris below the structures suggest their ornamentation over the walls. The original structure might be 8 m. high as assessed from the 1.90 m. wide and 2 m. high plinth wall. There is a 18 x 7 sq. m. area inside the four main walls. The ceilings of the structure must have been made of thick plaster of lime mixed with quartz and granite chips laid above wooden rafters and covered with flat tiles. The

access to the first floor might have been provided by means of a wooden stair-case from the verandah.

Structure 2 : It is the next bigger building measuring 13 x 9 m., constructed mainly with brick. Slabs were used at necessary points. It is rectangular in plan in north-south orientation and facing east, containing three cells with an attached verandah and a porch.

This is new extant to a height of 2 m. on the south-east while at the west only to a height of 30 cm.

The two structures located at right angle to each other have a 30 x 30 sq. m. open courtyard within the high enclosure wall. It has a small opening at the south-eastern side.

The brick enclosure is also raised over 0.30 m. thick soling of granite chips, gravel and sand. Solid brick is used in the construction as in the case of other structures. The width of the wall is 1.38 m. while the length of the square wall is about 1.96 m. Its total height can be conjectured on the basis of the thickness of the wall and width of the main opening at the north.

Structure 3 : Located at the south-eastern corner of the enclosure.

This square brick structure of 13 m. side facing west is available to a height of 35 cm. It was also raised over a simple 30 cm. thick soling made of granite chips, gravel, sand, etc.

The open square area within the main wall alround was divided into two portions. The back portion towards the cast has 4.50 x 1.5 m. rectangular cell at the cell flanked by 1.50 m. a square cell on either side, was constructed. While in the front of western portion a rectangular cell was constructed, leaving 1.60 m. wide area alround, The rectangular cells at the back portion and front portion have their entrances towards the west. The 1.60 m. wide area round the front cell appears to be a circumambulatory passage.

From the width of the main walls and the inside open space atleast 3.88 m. height square structure with a flat roof can be conjectured. No idols are found here.

Structure 4 : It is not exposed. However from the general lay-out and structure -3 it can only be assessed.

Structure 5 : It is located towards the east of Site I on the top of the low hill. In every respect, it resembled Structure I.

Structure 6 : It is located far away from Site I towards its north. This structure also resembles structure 1.

Structure 7 : A square brick structure of 22 x 22 m. It is available to a height of 1 1/4 m. Its entrance is towards the north. It is fully exposed. The main wall of the structure is about 2 m wide. At the centre, a square cell measuring 2 1/2 x 2 1/2 sq m. was provided. The width of the inner partition walls is 1.50 m. The central wall covering a square cellar was about 1 1/4 m. probably extended to the height of the ceiling. In addition, the above wall is connected with 'L'-shaped 0.75 m wide brick walls on all the corners. As a

result of the introduction of these 'L'-shaped 0.75 m. wide and 2 m. long walls extending to a height equal to the height of the cellar wall, three open rooms must have been formed on each side outside the central square structure. It partly covered the 2 m. wide open area, probably for circumambulatory passage. The square nature of the central cell suggests a religious structure dedicated to Saivite faith. This is supported by the remains of the nala or chute found underneath the eastern wall. Another evidence in support of this is the occurrence of a small Ganesha figurine of terracotta nearby. The northern wall is provided with a porch as evidenced by the intersticed bounding. Foundation of the gate-way (later phase) was also exposed.

Structures 8 & 9 : To be exposed in the future excavations.

Structure 10 : A square brick shrine of 8 m. side containing a square brick, pedestal at its centre with a provision of a covered drain. Enclosing this *garbha* another brick enclosure with an interval of 8 m. was provided, with a columnade at the centre. This structure clearly resembles a Saivite shrine.

Structure 11 : It is a rectangular brick shrine. In Phase II, it is renovated by enlarging lengthwise and breadthwise. At present a Jaina idol is placed. It was partly exposed during the previous season.

Phase II :

Layer 2 : The structures from numbers 12 to 18 belong to Phase II. Again Phase I structures were provided with stair-cases which had three chambers. Of the three, the first one is with a flight of steps made of granite slabs, each measuring approximately 2 × 0.45 × 0.15 sq. m. At the bottom step, Chandrasila or half-moon-shaped stone is laid. This stair-case leads to the second chamber i. e., landing platform. It measures 2x1.50 sq. m. It contains a granite rectangular slab of 2 x 1.50 x 0.15 sq. m. size. Upto the second chamber it is open and not at all closed. From this second chamber access was provided into the porch which was closed on either side.

Structure 12 : It is located in the open courtyard in front of Unit I. This 3-celled structure resembles Structure I and is exactly located in front of 3-celled structure of Phase I. Unlike recess and projection ornamentation of the structures of Phase I, this structure was ornamented with offsets. In the vertical construction also mouldings (vinyasas) suggesting proto-models of Pallava period were introduced.

Structure 13 : This was constructed on the left side and towards the north of the 3-celled structure of Phase I named as Structure No. 2. Unlike the structures mentioned so far it was a single-celled structure with an attached Antarala, porch and a single flight of steps. It is available to a height of 2 m.

It was oriented west to east. Two peculiarities of the structure are that the wall supporting the cella and Antarala is uniform in width, the hind wall is further widened so as to provide a moulded pedestal and a niche. On either side of the pedestal portion a square

socket for supporting a pillar was found. On the upper coarse of the pedestal 3 small niches for lamps were provided.

Over 10 cm. high 'Upana' a 30 cm. wide 'Patta' was raised. Above this is an offset of 10 cm. over which 30 cm. high patta was erected. Again over an offset of 10 cm. 30 cm. high Tripatta was provided. Above this, one more 10 cm. offset and 30 cm. thick patta were repeated.

Above this 1 m. high base, high tripattas in between 2 pilastered kanthas each 30 cm. thick was introduced.

From the available fragmentary portion of lime coating at the basement it may be conjuctured that the entire shrine was plastered with lime.

Structure 14 : It is located towards the right of the three-celled structure 2. It is oriented east-west.

Here stucco fragments studded to the plinth are found in situ. Certain figures found in the debris support the conjecture as in the case of Structure 13.

Similar units was also constructed towards the east of the main 5-celled structure by arranging single-celled structures on the right and left of structure No. 12.

Structure 15 : It is located to the right of 3-celled structure. It is available at the foundation level only. It was oriented east-west. It resembles structure 13 in the general layout. But the hind wall is of equal width as the rest of the walls. It did not contain any niche for the placement of the deity. The 2 m. side square cell suggests a shrine common to Saivite faith. The front portion towards the west which is 2 times larger has the sub-divisions so as to provide an Antarala, probably. Abutting the Antarala a porch connecting the stair-case is exposed.

The width of the threshold is 0.60 m. as in the rest of the shrines.

Stucco and lime plaster could be assessed on the basis of the rest of the single-celled structures.

Structure 16 : A half-buried pot just by the side of the temple alignment and the elevated mound-like formation tallying with the dimensions common to single-celled structure supports the possibility of the existence of this structure on the south of structure No. 12 though very much disturbed and reduced to a heap of brickbats.

As a result of the construction of Structures 5, 15 and 16 (not available) on the eastern side and in the correspondence to the western side Structures 2, 13 and 14 on either side of the main structure 1, the front courtyard is reduced to 31 1/2 m. x 22 1/2 m.

At the portion of the enclosure wall which is common to enclosures 1 and 2, remains of a gate-way in the form of flight of steps was found.

Enclosure II (Structure 17) : From the available northern side wall of enclosure II and the location of the stair-case at the centre of the same wall the total area of the enclosure II could be assessed after complete exposure.

Enclosure III (Structure 18) : It is the largest of the three. At present the eastern portion does not contain any structural remains whereas at the western portion two structural remains were found. Further the western portion of this enclosure wall is available at the foundation level only.

During the previous seasons, Structures 1 to 15 and 18 were partly exposed and structure 17 was fully exposed. During this season all the above structures are fully exposed.

Pottery :

As noticed from the fabric, shades and nature of designs, the pottery from Keesaragutta belongs to 2 different phases. However survival of certain wares of the earlier phase in Phase II indicates the cultural continuity. All the pottery was made on fast wheel. The pottery of phase I confines to layer 3 and] contains all the early historical wares such as red slipped, coarse red, tan, black and bright red wares, except early historical black and red ware. In Phase II which confines to layer 2 and 1 slipped and unslipped wares are found and they dominate the entire collection. Again both the varieties have plain and designed forms. The details of the applique and incised designs are as follows:

1. Single rope design.
2. Double rope design.
3. Grooved straight lines—double, threble lines, etc.
4. Applique design.
5. Wavy lines as loops.
6. Angular lines
7. 4, 6, 8 petalled padmas occasionally within circles.
8. Lotus and lilly designs.
9. Leaf designs
10. Gajamala representation.
11. Fragments suggesting ritualistic nature.

Antiquities :

Layer 3 :

1. A terracotta female figurine. It is datable to 1st century A.D.
2. Two stucco figure fragments depicting face portion. From the facial features these are datable to 1st-2nd century A D.
3 (Crystal) Miniature Siva Linga fashioned exactly similar to male organ (phallus).

4. Gajamala representation having the artistic similarities with Ajanta and Ellora caves. From the flower motif and others, it is datable to 1st-2nd cent. A.D.

Antiquities :

During this field-season 155 antiquities are found. They consist of coins, bangles, terracotta objects, stuccos, beads, seal-like objects, iron and shell objects, pendants, crystal objects, etc. The details are as follows:

Layer 3 :

1) A terracotta female figurine. It is datable to 1st cent. B. C.

2) Two stucco figure fragments depicting face portion. From the facial features these can be datable to 1st-2nd century A. D.

3) Crystal miniature Siva Linga, fashioned exactly similar to male organ (phallus).

4) Gajamala representation having the artistic similarities with Ajanta and Ellora ones. From the flower motif and others, it is datable to 1st-2nd cent. A D.

Layer 4 :

1) Ganesa figurine : A terracotta figurine of about 5" x 5". It is two-handed. The head portion is partly missing. The Modaka in the left hand and the trunk position are the only sources for identifying it as a Ganesa figurine. It appears to be a miniature proto copy to the Eastern Chalukyan types.

2) Grotesque (stucco figure) : It has peculiar features such as tusks, horns and wide-opened eyes.

3) A miniature temple model representing Adhistana and Vimana portions in brick

4) Coins : Three copper-coated iron coins of Early Vishnukundin period are found. Their details are :

   a) Obverse : Sikhara design in between two lamp-posts within a rayed circle.

   b) Reverse : Cogent lion with its raised paw.

5) Inscriptions : One or two-lined inscriptions are found on the flat faces of the boulders. They read *'to lu chu vandru'*, etc. On the palaeographic grounds they are datable to 5th-6th cent. A D.

In addition to the above data that is helpful for dating the respective periods, bricks of different shapes and forms are found. The bricks of the earlier period do not differ with the dimension of later period. However, slight variation in size could be noticed. Again the bricks of the earlier period are well-fired, while the later ones are ill-fired.

Future work in Site I, II and IV may add much more evidence for dating and reconstructing Vishnukundin culture. Exposing of structures in Site IV may bring out early temple models arranged in two enclosures. This helps us to conserve the earliest structures of Saivite faith of Vishnukundin period which are first of its kinds in Telangana.

2. EXCAVATIONS AT KOTILINGALA

Registering Officer, Karimnagar

During the year 1981-82, excavations were continued and three trenches were laid in different parts of the mound viz., KTL-I, KTL-II, KTL-III. Cutting KTL-I stands for the habitation area inside the fort, i.e., central part of the mound. Whereas KTL-II represents the north-eastern part of the mound adjoining the Godavari. KTL-III stands for the area of the defences situated in the southern and south-eastern parts of the mound.

The cultural sequence at Kotilingala seems to belong broadly to two periods *viz.*, Period I and Period II. Period I is represented mainly by the mud rampart and associated structures built of brick and rubble stones. Period II belongs to the Satavahana period ranging in date from 2nd century B.C. to 1st century A. D. based on the evidence available in the form of brick structural activity and associated antiquities like pottery, beads and coins.

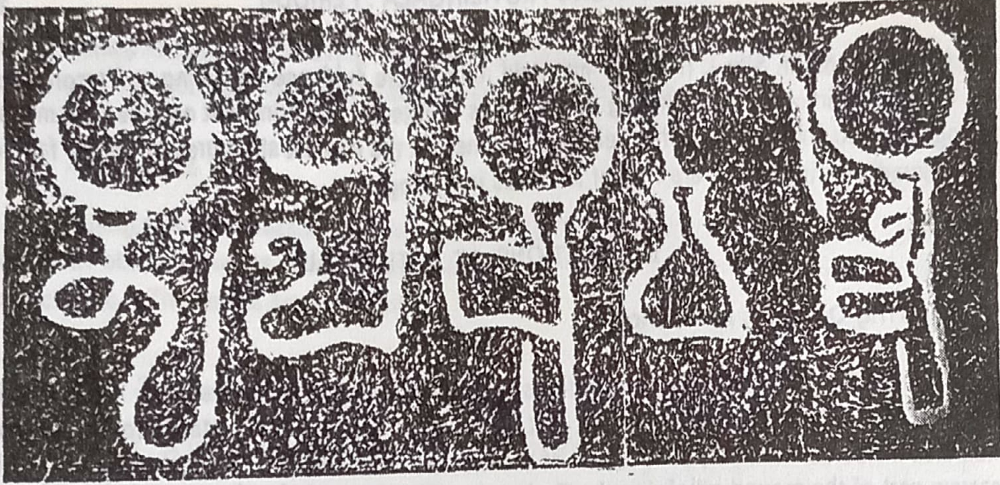
PERIOD-I : This is represented by the mud rampart, measuring 1054 metres long east-west, and 333 metres wide north-south. The height of the rampart is 9 m. with a basal width of 70 metres. The filling mainly includes 2 types of material i. e,. black-cotton sticky clay and yellowish morrum mixed with kanker, alternatively. The sticky clay seems to have been dug out of the moat which lies close by on the south.

While no definite datable material like coins have occurred at this level, this is however supplemented by the ceramic industry typically plain red devoid of any decorations, and other structural activity built of rubble stones and brick.

STRUCTURES: Among the structures that can be assigned to this period are two circular brick structures, a big circular structure with larger storage jar, and a rectangular house plan built of rubble stones. Among them a circular structure, encountered in Trench C2 at a depth of 1.94 metres is found built of 5 courses of bricks, measuring a diameter of 2.25 metres with 5 inner receding circles. The bricks are wedge-shaped measuriug 28 x 20 x 6 cm. No cavity in its centre was found.

Another circular structure also at the same level, in north-west corner of Trench C2 revealed that its central part was filled with rubble stones, probably fallen from above. This also measures like the above 2.80 metres diameter with 4 courses of bricks one over the other. An examination of the above two circular structures, suggests the possibility of they being grain pounding platforms or they could be the bases for grain storage.

To the west of the above second circular structure, at a distance of 1.40 metres in Trench D1 of Division-194, was found another circular structure with a huge storage jar resting

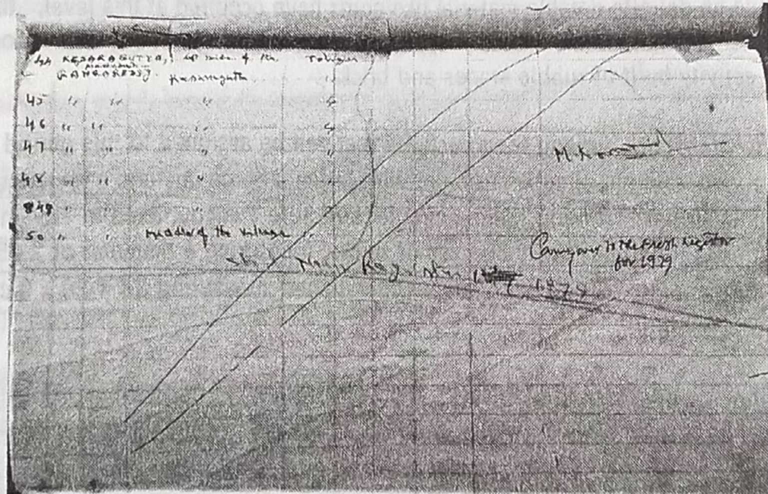

వారసత్వశాఖవారి శాసనాల రిజిష్టర్లో కీసరగుట్ట లిపి/లిపుల నమోదు వివరాలు:

KEESARAGUTTA LOCATION — SCRIPT

44-79, 45-79, 46-79, 47-79, 48-79, 49-79 — up side of the Keesaragutta — Telugu

50-75 — Middle of the Village — "

ఈ రిజిష్టర్లో పేర్కొన్న తెలుగుస్క్రిప్టు ఎప్పటిదో వివరించబడలేదు. ఇక్కడ ఆరు లిపులున్నట్టు వాటికిచ్చిన వరుస సంఖ్యలు తెలియజేస్తున్నాయి. ఇందులో తొలచువా్రన్డు లేఖనం పేర్కొనబడలేదు.

ఆధారాలు:

1. రామాయణ, మహాభారతేతిహాసాలు
2. ఐతరేయ బ్రాహ్మణం
3. సాంఖ్యాయన సరసూత్ర
4. మెగస్తనీసు ఇండికా
5. మాములనార్ తమిళకవి 'అహనానూర్, పురనానూర్'
6. అశోకుని 13వ శాసనం
7. మజ్జ నికాయం'
8. భరతుని నాట్యశాస్త్రం
9. వాత్స్యాయనుని కామసూత్రాలు
10. హాలుని గాథాసప్తశతి
11. వారసత్వశాఖ లేఖ
12. వారసత్వశాఖ వార్షిక నివేదిక
13. బివన్ శాస్త్రి
14. చైతన్యపురి శాసనం

P.7594

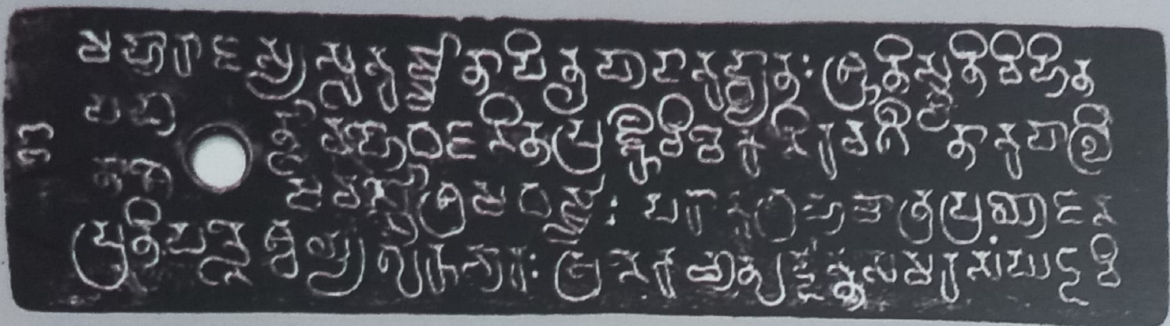
P.7594

The First Engraving on Stone in Telugu :

The Engravers

by *Sriramoju Haragopal*

తెలంగాణ చరిత్ర ఒక ఊటబావి. తోడుకున్న వారికి తోడుకున్నంత చరిత్ర నేటి నూతన తరం పరిశోధకులకు, అన్వేషకులకు లభ్యమవుతున్నది. అలా లభ్యమైన వాటిల్లో ఒకటి "తొలుత రాతి రాత తొలుచువాన్రు.." ఇదే తొలి తెలుగు శాసనం. కీసర గుట్ట మీద 1967లో పురావస్తు శాఖ గుర్తించిన శాసనం. ఇది 5వ శతాబ్ది తొలిపాదం నాటిదని, 7వ శతాబ్ది నాటిదని భిన్నాభిప్రాయాలు చరిత్రకారులు వెలుబుచ్చారు. అయినప్పటికీ 5వ శతాబ్దం తొలి పాదం నాటిదనే అభిప్రాయం బలంగా ఉంది. శాసనాల వర్గీకరణలో భాగంగా ఈ శాసనాన్ని లేబుల్ శాసనం అంటారట. రాయి, రేకు వంటి ఘనపదార్థాలపై గీసిన, చెక్కిన రాత ఏదైనా లేఖనవేనని చరిత్రకారులు శాసనాన్ని నిర్వచించారు. ఈ నిర్వచనాల్లోనూ భిన్నాభిప్రాయాలున్నాయి. ప్రతి లేఖనమూ శాసనం కాదని రాజాజ్ఞ ఉన్నదే శాసనమనే అభిప్రాయమూ ఉంది. ఇందులోని సమాచారం చరిత్ర పట్ల విలువైన ఎరుకను ఇస్తుందనడంలో సందేహం లేదు.

- దక్కన్ హెరిటేజ్ అకాడమీ ట్రస్ట్, హైదరాబాద్

₹ 45/-

ISBN : 978-81-960987-0-4

"BHOOPATHI SADAN" 3-6-716, Street No. 12, Himayatnagar, Hyderabad-500029. Telangana.

